

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra bezpečnostních studií

Bakalářská práce

2019

Veronika Hložková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra bezpečnostních studií

Soubor dohod Berlín plus – Stále relevantní nebo již překonaný mechanismus spolupráce EU – NATO?

Bakalářská práce

Autor práce: Veronika Hložková

Studijní program: Politologie (B6701)

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Tomáš Kučera, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30.07.2019

Veronika Hložková

Bibliografický záznam

HLOŽKOVÁ, Veronika. *Soubor dohod Berlín plus – Stále relevantní nebo již překonaný mechanismus spolupráce EU – NATO?*. Praha, 2019. 36 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra bezpečnostních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. et Mgr. Tomáš Kučera, Ph.D.

Rozsah práce: 63 195 (včetně mezer)

Abstrakt

Předložená práce se zabývá ověřením relevance souboru dohod Berlín plus, který se v roce 2003 stal oficiálním mechanismem pro realizaci operací pod vedením Evropské unie s využitím plánovacích kapacit NATO. Pro zjištění relevance jsem stanovila tři hlediska. První z nich posuzuje tento mechanismus dle jeho využití v praxi v podobě vojenských misí. Následující hledisko jej zkoumá z pohledu zapojení do plánování a jeho výskytu v klíčových dokumentech obou organizací. Poslední nakonec pátrá po jeho přítomnosti v odborném diskurzu. Pro zjištění příčin nynějšího stavu relevance těchto dohod využívám předpokladů vycházejících z historického institucionalismu. Mezi ně patří zejména důraz na historické a kontextuální posouzení zkoumané empirie, závislost na předchozích vzorech a nezamýšlené důsledky. Díky takto nastavenému výzkumu jsem dospěla k závěru, že soubor dohod Berlín plus je z dnešního pohledu částečně relevantní. K takovému výsledku jsem došla poté, co mechanismus Berlín plus nebyl hodnocen kladně ani podle jediného kritéria. Zároveň se však ukázalo, že jeho existence napomohla udržet komunikaci a určitou úroveň spolupráce mezi oběma organizacemi v dobách, kdy mezi nimi panovaly zhoršené vztahy. Díky tomu pak Unie a Aliance měly ve své pokračující kooperaci na co navázat. Díky přítomnosti, ač ustrnulého mechanismu Berlín plus, tak nemusí tyto významní aktéři bezpečnostní a obranné politiky zcela obnovovat vzájemné vztahy.

Klíčová slova

Soubor dohod Berlín plus, Evropská unie, EU, Severoatlantická aliance, NATO, Relevance, Historický institucionalismus

Abstract

This bachelor thesis deals with the verification of the relevance of the Berlin Plus Agreements, which became the official mechanism for the implementation of European Union-led operations using NATO's planning capabilities in 2003. To determine the relevance, I set out three aspects. The first assesses this mechanism by its use in practice in the form of military missions. The following perspective examines it from the perspective of involvement in planning and its occurrence in the key documents of both organizations. The last one looks for his presence in the professional discourse. I use assumptions based on historical institutionalism to determine the causes of the present state of relevance of these agreements. These include, in particular, an emphasis on historical and contextual assessment of the empirical survey, path-dependency, and unintended consequences. With this research set up, I have come to the conclusion that the Berlin Plus Agreement is partially relevant from today's perspective. I came up with the result after the Berlin Plus mechanism was not assessed positively by a single criterion. At the same time, however, it has proved that its existence has helped to maintain communication and a certain level of cooperation between the two organizations at times when there was no ideal relationship between them. This allowed the Union and the Alliance to build on their ongoing cooperation. Thanks to the presence of the Berlin Plus mechanism, however, these important actors in security and defense policy do not have to re-establish their relations.

Keywords

Berlin plus agreements, European Union, EU, North Atlantic Treaty Organization, NATO, Relevance, Historical Institutionalism

Title

The Berlin Plus Agreement – Still relevant or already outdated mechanism for EU – NATO cooperation?

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce panu Mgr. et Mgr. Tomáši Kučerovi, Ph.D. za vstřícný a trpělivý přístup a cenné rady, které mi dopomohly ke zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	2
1. Konceptuální a teoretický rámec	5
1.1. <i>Kritéria pro ověření relevance mechanismu Berlín plus</i>	5
1.2. <i>Historický institucionalismus</i>	6
1.2.1. <i>Nový institucionalismus jako originální přístup k výzkumu politické a sociální reality</i>	6
1.2.2. <i>Obecné myšlenky historického institucionalismu</i>	8
1.2.3. <i>Definice instituce podle HI</i>	9
1.2.4. <i>Centrální předpoklady HI pro interpretaci politické a sociální reality</i>	9
2. Metodologie	12
3. Výzkumná část	14
3.1. <i>Období 1996-2004</i>	14
3.1.1. <i>Rozbor období 1996-2004 z hlediska historických milníků</i>	14
3.1.2. <i>Rozbor období 1996-2004 z kontextuálního hlediska</i>	18
3.1.3. <i>Dílčí závěr I.</i>	22
3.2. <i>Období 2004-2018</i>	24
3.2.1. <i>Rozbor období 2004-2018 z kontextuálního hlediska</i>	24
3.2.2. <i>Dílčí závěr II.</i>	27
Závěr	30
Summary	31
Použitá literatura	32

Úvod

Evropská unie (EU) a Severoatlantická aliance (NATO) patří společně vedle národních států k nejvýznamnějším aktérům bezpečnostní politiky v rámci evropského kontinentu. Působení obou organizací můžeme zařadit na seznam těch činů, které nejsilněji zasáhly do proměny evropského prostoru, která započala v 90. letech 20. století, a to jak z hlediska politického, tak společenského. (Waisová, 2009, s. 101) Z tohoto důvodu je co nejbližší spolupráce mezi nimi velice důležitá. I přes tento fakt však kooperace mezi Uníí a Aliancí prošla nelehkým vývojem, který se nejvíce projevil na oficiální úrovni tohoto vztahu – souboru dohod Berlín plus (BP). Mechanismus Berlín plus je rámcem, kterého bylo dosaženo po složitých vyjednáváních odehrávajících se během druhé poloviny 90. let a v prvních letech 21. století. Konkrétně se jedná o systém zajišťující EU přístup ke společným plánovacím kapacitám NATO pro své operace. (Burwell a kol., 2006, s. 13)

Hlavním cílem mé práce bude odpověď na následující výzkumnou otázku: Je systém Berlín plus stále relevantním mechanismem spolupráce EU-NATO? Nabízí se otázka, proč vůbec zkoumat tuto část spolupráce, když nedošlo k oficiálnímu odklonu od celé strategie a soubor dohod Berlín plus dodnes zůstává definován jako oficiální platforma, skrze kterou dochází ke komunikaci a spolupráci mezi oběma organizacemi.¹ (Smith, 2014, s. 34) Pravdou však je, že i když k výše uvedenému odchýlení nedošlo, neznamená to, že by se současný stav a funkčnost vztahů na míle nevzdálil původnímu konceptu, který panoval v době utváření těchto dohod. Navíc není plně využit ani potenciál mechanismu v oblasti vojenských misí, pro které byl primárně navržen. Tyto důvody by proto měly vést k pochybnostem o jeho relevanci.

Pro ověření relevance jsem si stanovila kritéria, které jsem vytvořila za pomoci Giovanni Sartoriho a jeho způsobu určování relevance u politických stran. K tomuto kroku jsem přistoupila poté, co se mi nepodařilo nalézt vhodný metodologický nástroj v příslušné akademické literatuře. Podrobněji budou tato kritéria představena v kapitole věnující se konceptuálnímu a teoretickému rámci. Předkládaná práce si však neklade za cíl pouhé ověření relevance, ale také zdůvodnění výsledku. Jinými slovy se budu snažit o vysvětlení nynějšího stavu mechanismu Berlín plus, přičemž pro tento účel využiji předpo-

¹ Ač je mechanismus Berlín plus skutečně považován za jedinou oficiálně institucionalizovanou spolupráci, neznamená to, že neexistují i jiné formy navazování vztahů mezi Uníí a Aliancí.

kladů, se kterými pracuje historický institucionalismus. Skrze tyto předpoklady budu hledat kontextuální a historické souvislosti, které dovedly úroveň spolupráce mezi EU a NATO do současné podoby.

Při výběru tématu mě otázka souboru dohod Berlín plus zaujala hlavně z důvodu značného potenciálu, který však zůstal nevyužit. Od jeho uvedení do praxe v roce 2003 až do současnosti proběhly pod hlavičkou BP pouze dvě mise: dokončená mise CONCORDIA v Makedonii a stále probíhající mise EUFOR ALTHEA v Bosně a Hercegovině. (1 NATO WEB, 2019) Vzhledem k naléhavosti a primárnosti bezpečnostní a obranné spolupráce vnímám toto téma jako relevantní a přínosné. Navíc bych se tomuto výzkumu ráda věnovala i nadále a rozšířila jej např. ve své magisterské práci, kde bych se věnovala dalším podobám spolupráce mezi Evropskou unií a Severoatlantickou aliancí.

Rozbor literatury

Z dohledané literatury se dá soudit, že vztah mezi EU a NATO nebyl nikdy hladký a mnoho odborníků píšících na toto téma se o něm vyjadřují jako o problematickém. Např. Paul Cornish a Geoffrey Edwards (2001, s. 587) uznávali v té době dosažený progres na poli spolupráce EU a Aliance a ustavování Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP, později SBOP)², zároveň ale poukazovali na obavy členských států z četných nejasností budoucího směřování této politiky. V podobném duchu píše o EU a NATO i Joachim Koops (2008, s. 28), na rozdíl od předešlých autorů však v pozitivnějším duchu. Uznává, že existují oblasti spolupráce, které vykazují konfliktnější charakter, avšak podle něj je velice důležité, že se vznikem oficiálních smluv dochází k utvrzování spolupráce.

Poměrně výstižně shrnující pohled na situaci nabídl opět Paul Cornish (2006, s. 5) v roce 2006 při vypracovávání studie týkající se spolupráce Evropské unie a Severoatlantické aliance. V ní se mimo jiné píše, že spolupráce EU-NATO má některé úspěchy, ale „realizace zralého a efektivního bezpečnostního vztahu je rukojmím iluze „velkého vyjednávání“, neboli dohody na nejvyšší politické úrovni ohledně účelu a charakteru transatlantické bezpečnostní spolupráce.“ Řešení nalézá ve strategii „learning by doing“ (učení za pomoci praktického působení), kdy by se malými kroky v praktické rovině, podařilo rozhýbat ustrnulou politickou kostru celého vztahu EU-NATO. (Tamtéž)

² Evropská bezpečnostní a obranná politika se s přijetím Lisabonské smlouvy přejmenovala na Společnou bezpečnostní a obrannou politiku

Zajímavý pohled na mechanismus Berlín plus přinášejí autoři Arnold Kammel a Benjamin Zyla. Ti poukazují na to, že Evropská unie sice má díky dohodám Berlín plus přístup k vojenským kapacitám Aliance, ale tento vztah již nefunguje naopak. Podle nich by bylo velice efektivní, kdyby mělo NATO přístup k civilním a rozvojovým kapacitám EU. Autoři tento vztah pojmenovávají jednoduše jako „Berlín plus v obráceném duchu“ (Berlin Plus in Reverse). Takto nastavené vztahy by z Aliance vytvořily plnohodnotnou bezpečnostní organizaci s větším potenciálem čelit hrozbám současného světa. (Kammel, Zyla, 2011, s. 655) Zde je nutné podotknout, že NATO by samo o sobě nemělo získat tuto operační komplexnost (vojenské, diplomatické a rozvojové zdroje). K tomu má podle autorů ideálně dojít právě prostřednictvím EU – tak se zabrání vzniku případné duplicity. (Kammel, Zyla, 2011, s. 656)

Evropská unie má směrem k NATO v nabídce i další výhody, jako např. rozsáhlou síť zpravodajských služeb, které by NATO mohlo také dobře využít. Celkově se tedy dá říci, že Unie má na své straně značný potenciál. Autoři uvádějí příklad, aby dokázali, že v dnešním světě k úspěchu nestačí pouze vojenské schopnosti. V 90. letech na Balkáně NATO stačilo s pouhým vojenským rozměrem mise. To ale již neplatí o misi v Afghánistánu, kde se projevila potřeba i zmíněných diplomatických a rozvojových zdrojů, které by doplnily vojenské kapacity. (Kammel, Zyla, 2011, s. 657-659)

Kammel a Zyla tedy chválí snahy o spolupráci mezi oběma organizacemi a tvrdí, že spojení vojenské síly NATO a schopností EU v oblasti civilního krizového řízení přispěje ke stabilizaci v celé euroatlantické oblasti. (Kammel, Zyla, 2011, s. 661)

Důležitým aspektem pro zachycení reality souboru dohod Berlín plus je také zpochybnění jeho legality. Tomuto tématu se ve svém článku věnuje Martin Reichard (2004, s. 37), kde tvrdí, že tyto dohody jsou v podstatě právně nezávazné. EU totiž zjevně chyběla pravomoc pro přijetí takového balíčku smluv, když za jejich finálním podepsáním stál Vysoký komisař pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU (SZBP), který ale nemá takovou kompetenci explicitně vyjádřenou ve Smlouvě o EU. I přesto však po ustanovení systému BP docházelo k relativnímu rozvoji dle plánu.

Současný diskurz, věnující se problematice Berlínu plus je poměrně omezený. Z dohledaných zdrojů jsem vysledovala podněty obhajující obnovení pozornosti vůči BP (Williams, 2018), či návrhy na jeho reformu (Bakker, 2017, s. 14)

1. Konceptuální a teoretický rámec

V této kapitole nejprve představím mnou stanovená kritéria pro ověření relevance mechanismu Berlín plus. Poté se budu zabývat historickým institucionalismem (HI), který jsem si vybrala jako svůj teoretický rámec pro stanovení předpokladů s jejichž pomocí zjistím příčiny relevance, popř. nerelevance zkoumaného jevu. V zájmu kontextuální návaznosti představím nový institucionalismus, jehož je HI součástí. Následně se budu věnovat načrtnutí obecných myšlenek HI a jeho pohledu na instituce. V závěru pak budou stanoveny jednotlivé předpoklady HI, podle kterých budu postupovat v analytické části.

1.1. Kritéria pro ověření relevance mechanismu Berlín plus³

Před uvedením samotného výčtu kritérií nejprve stanovím, jak budu relevanci systému BP vnímat. Mechanismus Berlín plus je relevantní, pokud má určitý význam pro prostředí, v rámci kterého vznikl. To znamená, že ovlivňuje realitu spolupráce mezi EU a NATO v obranných a bezpečnostních otázkách.

Pro posouzení relevance BP budu používat mnou stanovená hlediska:

- Hledisko č. 1: Toto hledisko se bude týkat využití BP v praxi. Zaměřím se na proběhlé/probíhající/plánované vojenské operace, které byly/jsou/budou vedeny pod hlavičkou BP.
- Hledisko č. 2: Následující hledisko se zaměří na zapojení BP do plánování a strategií. Konkrétně se budu zabývat výskytem systému Berlín plus v klíčových dokumentech obou organizací, přičemž výběr těchto dokumentů se bude řídit jejich významem pro spolupráci mezi Unií a Aliancí.
- Hledisko č. 3: Posledním faktorem bude přítomnost BP v diskurzu. Zaměřím se na výrazné osobnosti obou organizací, významné odborníky aj. a budu sledovat, nakolik ve svých úvahách počítají s používáním BP.

Pokud se prokáže výskyt existence mechanismu Berlín plus alespoň u jednoho ze stanovených hledisek, bude interpretován jako relevantní systém v rámci spolupráce EU-NATO.

³ Při tvorbě tohoto přístupu jsem se inspirovala způsobem ověřování relevance u politických stran, který rozpracoval G. Sartori ve své knize: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu* (1976)

Na závěr musím dodat, že je však možné také narazit na jiný druh spolupráce, který se již mechanismu Berlín plus přímo netýká, ale samotná existence BP pomohla onu novou kooperaci iniciovat. Pokud taková skutečnost nastane, bude posouzena v závěru.

1.2. Historický institucionalismus

1.2.1. Nový institucionalismus jako originální přístup k výzkumu politické a sociální reality

Než se budu zabývat centrální částí této kapitoly, kterou je představení HI a jeho konceptů využitelných pro předmět této práce, zasadím jej nejprve do celkového kontextu institucionálních teorií. Důležitým pojmem je pro mne v tomto ohledu tzv. nový institucionalismus, do jehož rámce je zasazen i HI. Nový institucionalismus navazuje na tradiční institucionalismus, který při výzkumech v rámci politické vědy a mezinárodních vztahů vyzdvihoval důležitost institucí. (Smith, 2014, s. 73) Již od samého počátku byla politická věda chápána jako disciplína zabývající se mimo jiné zejména výzkumem institucí. (Říchová, 2014, s. 14) Stejně tak hrálo studium institucí opět velice významnou roli při intenzivním rozvoji politologie na konci 19. století, kdy docházelo k rozšiřování správních aparátů tehdejších demokratických zemí. (Říchová, 2014, s. 14-15) Až do poloviny 20. století měly instituce dominantní postavení v rámci politické vědy. Po druhé světové válce však s nástupem behavioralistického přístupu započala proměna postoje badatelů vůči předmětům jejich výzkumů a dosavadní přístup byl nahrazen důrazem na roli jednotlivce uvnitř politického života. Vnímání institucí se poměrně dramaticky proměnilo a s pokračující 2. polovinou 20. století na ně bylo nahlíženo pouze jako na „komplexní souhrn činnosti jednotlivců a skupin, které je tvoří“. (Říchová, 2014, s. 29) Během tohoto upozadění instituce sice zůstaly přítomny ve studiu politiky a mezinárodních vztahů, ale nebyly brány jako rozhodující aktéři. V průběhu 80. let se však začaly objevovat některé teoretické úvahy, které propojovaly tehdejší dominantní přístupy ke studiu politiky s původním zaměřením na instituce, přičemž se jim později dostalo názvu „Nový institucionalismus“.

Tento nový pohled začal nahlížet na politické instituce jako na relativně autonomní aktéry. Proč však k tomuto obratu došlo? Stalo se tak z důvodu transformace institucí během tohoto období. Sociální, politické a ekonomické instituce se začaly rozšiřovat, stávaly se více komplexními s důmyslnější strukturou a vše tak nasvědčovalo skutečnosti, že hrají významnější roli v celé řadě aspektů společenského života. V reakci na tento vývoj se in-

stitucím dostalo větší pozornosti také v relevantní literatuře zabývající se tématy napříč celou politickou vědou. (March, Olsen, 1984, s. 734) Hlavní princip nového institucionalismu tkví v propojení myšlenek původního tradičního institucionalismu a v 80. letech stále ještě převažujícího behavioralistického přístupu. Bere v potaz důležitost sociálního kontextu politiky a motivů jednotlivých aktérů, zároveň ale trvá na věnování zvýšené pozornosti institucím. Uznává, že instituce a její struktury jsou ovlivňovány společností, ihned ale dodává, že stejně tak je i zpětně ovlivněna společnost právě institucionálním designem, přítomným v konkrétním politickém uspořádání. Instituce tedy získávají status, v rámci kterého na ně již není pohlíženo jako na pouhé arény, ve kterých mezi sebou soupeří různí aktéři a jejich zájmy. Autoři March a Olsen rozšiřují onu výše zmíněnou představu (institucí jako arén) a vidí instituce také jako soubor procedur a struktur, které samy definují a obhajují vlastní zájmy, a tudíž jsou také samy o sobě politickými aktéry. (March, Olsen, 1984, s. 738)

Nový institucionalismus se rozvětňuje na další myšlenkové podproudy, přičemž zde krátce představím tři nejvýznamnější. Jmenovitě se jedná o racionalistický institucionalismus, historický institucionalismus a sociologický institucionalismus. Jediným styčným bodem mezi těmito přístupy je shoda na významnosti institucí, dále se však navzájem rozcházejí, ať už se jedná o definici institucí, otázky primárnosti státu či institucí, vzájemné vztahy atd. (Kratochvíl, 2008, s. 134-135) V následující tabulce jsou stručně představeny tyto tři typy přístupů spadající do sféry nového institucionalismu.

	<i>Racionalistický institucionalismus</i>	<i>Historický institucionalismus</i>	<i>Sociologický institucionalismus</i>
<i>Definice instituce</i>	Formální mezinárodní organizace a jejich orgány	Soubory formálních a neformálních norem, pravidel a konvencí	Symbolické systémy, soubory významů, morální pravidla atd.
<i>Vztah státu a instituce</i>	Stát je primární, instituce na něm závisí	Stát je primární, avšak instituce si může získat značnou autonomii	Instituce jsou předpokladem existence státu
<i>Debata struktura – aktér</i>	Instituce i státy jsou aktéry	Instituce i státy jsou aktéry, ovšem mají vliv i na strukturu	Instituce jsou obvykle chápány jako struktury

Zdroj: Kratochvíl, 2008, s. 141

1.2.2. *Obecné myšlenky historického institucionalismu*

Jak je uvedeno v úvodu kapitoly, v této části nejprve budu věnovat pozornost výčtu hlavních myšlenek historického institucionalismu. První z nich je tvrzení, podle kterého jsou nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím politický a sociální život instituce. (Hall, Taylor, 1996, s. 6; Steinmo, Thelen a kol., 1992, s. 7) Jak přesně na tuto tezi HI nahlíží rozeberu v následující části, která se bude věnovat pohledu HI na instituce. Teoretici HI však nevyzdvihují pouze význam institucí, ale také další faktory jako např. vliv socioekonomického a politického kontextu a idejí. (Hall, Taylor, 1996, s. 7;10) Třetí důležitý aspekt HI se týká vlivu institucí na jednotlivce. Ten je významný z toho důvodu, že instituce mají vliv na politické výstupy zejména skrze jednání jednotlivců. Zde nám HI nabízí dvě možná řešení, a to tzv. „kalkulační přístup“ a „kulturní přístup“.⁴ (Hall, Taylor, 1996, s. 7)

⁴ Jelikož však s těmito přístupy ve svém výzkumu nepracuji, nebudu je zde dále rozvádět z důvodu omezeného rozsahu práce.

1.2.3. Definice instituce podle HI

V rámci HI existuje více názorů ohledně definování pojmu instituce. Obecně se dá říci, že HI má definici instituce ze všech institucionálních přístupů nejširší. Autoři Thelen a Steinmo (1992, s. 2) hovoří o institucích jako o „*formálních organizacích i neformálních pravidlech a procedurách, které řídí strukturu (sociální reality)*“⁵. V podobném duchu se nese i definice podle autorů Halla a Taylora (1996, s. 6), kteří na instituce nahlízejí jako na „*formální nebo neformální procedury, zvyklosti, normy a konvence zakomponované do organizační struktury politického systému...*“ Již z těchto definic můžeme vysledovat pozici HI mezi racionalistickým a sociologickým institucionalismem. HI nevyklučuje důležitost formálních struktur jako jsou např. státní instituce, rozšiřuje je ale také o další možnosti. Díky tomuto volnějšímú chápání institucí mohu pojímat mechanismus Berlín plus jako instituci, a tak za pomoci předpokladů mapovat jeho vývoj v čase a zjistit příčiny jeho případné relevance či irelevance.

1.2.4. Centrální předpoklady HI pro interpretaci politické a sociální reality

Významnost historického přístupu (History matters). HI si zakládá na významnosti studia historie. Zdůrazňuje, že politická a sociální realita „*má být chápána jako proces, který se vyvíjí v čase.*“ (Pierson, 1994, s. 4) Pokud tuto informaci vztáhneme k institucím, je potřeba si uvědomit, že právě tyto historické události zanechávají své otisky v nastavení institucí, ať už se jedná o formální či neformální pravidla, či organizace nebo normy. Pierson (1994, s. 4) dále pokračuje ve vysvětlování tohoto přístupu. Tvrdí, že pokud bychom se zabývali pouhými jednotlivými výseky na časové ose, vytvořili bychom si o situaci velice zkreslenou představu. Je nutné vnímat celý časový úsek, který nezachycuje pouze samotnou existenci zkoumaného jevu, ale také události, které jeho vzniku předcházely. A právě proto se zabývám i obdobím, které předcházelo vzniku souboru dohod Berlín plus. Předpokládám totiž, že tyto události významně ovlivnily finální nastavení mechanismu Berlín plus a tím ovlivnily i jeho další vývoj a osud. S tím souvisí druhý předpoklad HI, který použiji pro svůj výzkum, a to tzv. závislost na předchozích vzorech⁶ (path dependency).

Závislost na předchozích vzorech (Path dependency). Jedná se o stěžejní koncept HI, který jednoduše řečeno předpokládá, že to, co se odehraje dříve v průběhu času, bude

⁵ Poznámka autorky

⁶ Překlad tohoto termínu převzat od docenta Jana Karlase (Karlase, 2008, s. 118)

mít v různé míře vliv na události, které teprve budou následovat. (Hall, Taylor, 1996, s. 9) Konkrétně ve vztahu k institucím to znamená, jak již bylo řečeno výše, že instituce jsou ovlivněny událostmi z dob svého vzniku a nedochází u nich k automatickému a pružnému přizpůsobování nastalým okolnostem. (Fiala a kol., 2007, s. 146) Zde je třeba toto tvrzení ještě rozvést a upřesnit. Důležitou roli hraje řazení událostí (sequencing), tj. v jakém sledu dané situace proběhly a jak na sebe působily. (Karlás, 2008, s. 118) Je však nutno podotknout, že se často musíme při výzkumech vypořádávat se zpožděným efektem působících událostí a jejich vlivů. Znamená to, že každý možný vliv, vycházející z minulosti, bude mít více či méně zpožděné působení na zkoumanou instituci. (Mahoney, Schensul v Godin, Tilly, 2006, s. 457) Dobře lze dokázat význam následnosti událostí na tzv. modelu Pólyovy urny. Představme si velkou urnu, ve které jsou dvě koule různých barev, např. modrá a červená. Jakmile vyndáme jednu kouli, a poté ji navrátíme zpět spolu s další koulí stejné barvy a celý proces několikrát opakujeme, urna se naplní koulemi té barvy, která je totožná s barvou první vyndané koule. V počátku záleželo na tom, jakou barvu má vytažená koule, což následně ovlivnilo výslednou podobu zaplněné urny. Pokud tento proces vztáhneme na instituce a události ovlivňující jejich vývoj, uvidíme důležitost uvědomování si, kdy a která události zasáhla do existence dané instituce. (Smith, 2014, s. 84-85)

Dalším důležitým rysem, který se týká závislosti na předchozích vzorech, je velice obtížná změna vývoje instituce. Jakmile je totiž ustavena jedna cesta (path), je náročné tuto cestu opustit. To je vysvětleno předpokladem postupného zvyšování návratnosti výsledků, kterých má být dosaženo díky podniknutým krokům určitým směrem. Tím pádem je jakákoliv změna vnímána jako riskantní. (Fiala a kol., 2007, s. 146) Zároveň tato skutečnost souvisí s existencí dalších institucí, které dohromady působí jedna na druhou, čímž udržují status quo, a tak je složité se z tohoto stavu vymanit. (Steinmo v Della Porta a Keating, 2008, s. 129)

Změna v nastoupeném vývoji instituce je tedy obtížná, ne však nemožná. Zde přichází na řadu termín přerušovaná rovnováha (punctuated equilibrium). Ten popisuje děj, při kterém je instituce vyvedena ze své stability (equilibrium) šokem, způsobeným externě působícími vlivy. (Steinmo v Della Porta a Keating, 2008, s. 129) Tyto šoky způsobí průlom ve vývoji instituce a nasměruje ji na novou cestu. V anglické literatuře jsou tyto průlomy označovány jako „critical junctures“. (Hall, Taylor, 1996, s. 10)

Nezamýšlené následky (Unintended consequences). Tento předpoklad pracuje s hypotézou, dle které aktéři nejednají vždy s plným přístupem k veškerým relevantním informacím. To znamená, že fungují v jakési poloslepé realitě, k čemuž se přidává i fakt, že pracují ve vysoce složitém prostředí plném nejistoty. Proto se mohou dopustit chyb v úsudcích, které pak mohou vyústit v neúspěch jejich rozhodnutí a také i třeba precizně promyšlených institucí či strategií apod. (Pierson, Skocpol, 2002, s. 14)

2. Metodologie

Výzkum, provedený v této práci, lze charakterizovat jako kvalitativní interpretativní. (Drulák, 2008, s. 19) „*Interpretativní přístup usiluje o rekonstrukci subjektivních a intersubjektivních významů, které tvoří realitu.*“ (Drulák, 2008, s. 27) To znamená, že během výzkumu nepostupuji lineárně – od jednoho kroku ke druhému, ale v tzv. hermeneutickém kruhu, v rámci kterého „*dochází k neustálému dialogu mezi abstraktními pojmy a daty.*“ (Tamtéž) Induktivní metodou pak vyhodnotím vybraná data ke zjištění situace ve vztahu EU-NATO, resp. stavu mechanismu Berlín plus v průběhu času. Induktivní metoda usiluje o poznání, které je založeno na empiricky získaných faktech a dochází tak k obecnějším závěrům. (Pstružina, 1999) To reálně znamená, že poté, co vyhodnotím konkrétní data dle stanovených kritérií, získám obecnější náhled na situaci.

Cílem práce je ověření relevance mechanismu Berlín plus. Pro tento účel využiji kritérií, která jsou stanovena v kapitole věnující se konceptuálnímu a teoretickému rámci. Zde je také přesně zachycený způsob, podle kterého s nimi budu pracovat. Výzkum relevance však není jediným cílem. Druhá část výzkumu se věnuje analýze příčin, které vedly k výslednému stavu mechanismu BP – tedy jeho relevanci či irelevanci. V této analýze provedu aplikaci předpokladů historického institucionalismu, které jsou stejně jako hlediska relevance definovány v konceptuálním a teoretickém rámci.

Analytická část bude rozdělena na dva časové segmenty. První úsek bude zachycovat události okolo vyjednávání od roku 1996, následnou finalizaci dohod Berlín plus v roce 2002 (resp. 2003), až do zamrznutí a strnulosti tohoto mechanismu v roce 2004. Nejprve v rámci této části provedu stručný popis historických milníků pro uvedení do tématu. Posléze budu představovat vývoj v tomto časovém úseku, ale již z pohledu předpokladů HI. V dílčím závěru poté provedu posouzení příčin zamrznutí celého systému.

Následně přistoupím k analýze druhého časového období, které bude zachycovat události po odstartování mise Althea až do roku 2018. Nejprve bude řazena kapitola věnující se kontextuálnímu rozboru a poté opět dílčí závěr. Zatímco v prvním časovém úseku dominovalo užívání předpokladů HI, zde bude primární práce s kritérii relevance.

Data: primárnost dat se bude lišit v závislosti na tom, v jakém časovém úseku se budu nacházet. To souvisí s tím, že zatímco v prvním analyzovaném úseku pracuji zejména

s předpoklady HI a skrze ně pak posuzují historický vývoj, ve druhém období pracují primárně s kritérii pro ověření relevance. V prvním období tak bude převažovat zejména akademická literatura, kdežto ve druhém se bude jednat primárně o oficiální dokumenty.

Předpokládaný souhrnný seznam používaných dat:

- Smlouvy o Evropské unii
- Závěry a usnesení Rady EU
- Rozhodnutí Politického a bezpečnostního výboru
- Informační listy operací EU (Factsheets)
- Deklarace summitů NATO
- Strategické koncepce NATO
- Projevy a prohlášení
- Tiskové zprávy
- NATO Review Magazine
- Akademická literatura
- Novinové články
- Disertační práce
- Zprávy vznikající v rámci think tanků a dalších organizací

3. Výzkumná část

3.1. Období 1996-2004

V první části této kapitoly se budu věnovat časovému úseku od roku 1996 do roku 2004. Výběr těchto dat není náhodný. V roce 1996 došlo podle mě ke klíčovému momentu – ustanovení tzv. berlínského mechanismu, který je považován za předchůdce dohod Berlín plus. Na konci takto vymezeného období zase figuruje rok 2004, během kterého došlo k odstartování posledního praktického použití tohoto mechanismu – ustanovení mise Althea. Po tomto milníku můžeme konstatovat, že reálné užití souboru dohod BP ustrnulo. Prvním krokem bude stručný historický exkurz do začátků úvah o podobách spolupráce mezi Evropskou unií a Severoatlantickou aliancí. Ten se bude následně týkat také jednání o podobě oficiální spolupráce a na konec finalizace celého procesu a uvedení mechanismu Berlín plus do praxe.

Po historickém exkurzu bude následovat analýza stejného období, tentokrát však z hlediska událostí, které měly významný dopad na osud mechanismu BP. Zde se pokusím postihnout dané období optikou stanovených předpokladů HI, s důrazem na uvědomění si, že musím zkoumanou realitu vnímat kontextuálně, a ne jako řetězec vzájemně nesouvisejících událostí.

Na konci prvního úseku výzkumné části bude dílčí závěr, kde podrobím získaná data analýze příčin dosaženého stavu (ustrnutí BP), podle předpokladů HI.

3.1.1. Rozbor období 1996-2004 z hlediska historických milníků

Po naprostou většinu 20. století neexistoval bližší kontakt, natož pak spolupráce mezi Evropskými společenstvími (ES)⁷ a Severoatlantickou aliancí. V očích společnosti měly obě organizace své vymezené role – ES byla vnímána jako společenství zabývající se především ekonomickými tématy, zatímco NATO těmi bezpečnostními.⁸ Po skončení studené války a následném vývoji 90. let se však ukázala potřeba většího zapojení evropských států do své vlastní obrany a bezpečnosti. (Cameron, 2007, s. 85) Dramatická proměna

⁷ K přejmenování na Evropskou unii došlo až s přijetím Maastrichtské smlouvy v roce 1992, resp. 1993.

⁸ Vztahy v rámci ES/EU byly po většinu 2. pol. 20. stol. spíše ekonomického charakteru. Ač existovaly pokusy o prohloubení spolupráce na poli zahraniční a bezpečnostní politiky, nesetkaly se příliš s velkým úspěchem. Dodnes patří tato oblast evropské integrace k nejkomplicovanějším a stále spíše náležícím do kompetencí členských států.

bezpečnostního prostředí na přelomu 80. a 90. let s sebou přinesla nutnost zrevidovat a popřípadě přehodnotit úlohu Aliance v nové éře. Nová strategická koncepce vzešlá ze summitu NATO v Římě v roce 1991, byla vytvořena na myšlenkovém základu mírové spolupráce mezi NATO, nečlenskými státy a dalšími organizacemi. A právě od této spolupráce s dalšími aktéry mezinárodního prostředí se odvíjí snaha o institucionalizaci vztahů mezi Unií a Aliancí. (Příručka NATO, 2001, s. 39-40)

Aliance však nebyla sama v přehodnocování své úlohy v rychle se měnícím světě. Evropská společenství začala spolu s přípravou Maastrichtské smlouvy, vytvářet také Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP). V následném pilířovém uspořádání pro ni byla vymezena celá samostatná institucionální sféra v rámci II. pilíře. (Lacina, Strejček, Blížkovský, 2016, s. 192) Otázkami bezpečnosti a obrany se do té doby zabývala především Západoevropská unie (ZEU)⁹, která tvořila evropský pilíř v rámci Aliance a představovala tak pomyslný most mezi ES (později EU) a NATO. (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 736) Je nutné zde připomenout, že s tématem ZEU se pojí tzv. Petersberské úkoly¹⁰, které měly podobu humanitárních a záchranných operací a peacekeepingových akcí. Se Západoevropskou unií na nich spolupracovala a částečně je také financovala EU. To hrálo významnou roli při pozdějším vymezení misí, které jsou popsány v článku 17 Smlouvy o EU revidované Amsterodamskou smlouvou. Tím se Petersberské úkoly staly závaznými i pro EU, a ZEU se tak začala postupně stávat přebytečnou organizací. (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 750) Tím však trochu předbíhám, protože ZEU hrála v přibližování Evropské unie a Aliance během 90. let velice důležitou roli. V roce 1996 se v Berlíně konalo ministerské zasedání na úrovni NATO-ZEU, ze kterého vzešla výše zmíněná dohoda o spolupráci mezi NATO a ZEU, která ze ZEU udělala evropský pilíř v rámci NATO. Tato spolupráce dostala název berlínský mechanismus a stala se tak prvním krokem k pozdějšímu ustanovení balíčku dohod Berlín plus.¹¹ Klíčovým prvkem berlínského mechanismu bylo zpřístupnění aliančních plánovacích kapacit pro mise ZEU. (Reichard, 2006, s. 275-276)

S postupným přebíráním iniciativy k plnění Petersberských úkolů začalo být poměrně brzy jasné, že Evropská unie postrádá důležité nástroje k dosažení takových cílů. Toto poznání vedlo v prosinci roku 1998 k setkání francouzského prezidenta Jacquese Chiraca a

⁹ Činnost Západoevropské unie byla oficiálně ukončena 30.06.2011 (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 778)

¹⁰ Přijaty na zasedání Rady ZEU 19.06.1992 v německém Petersbergu. (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 750)

¹¹ Z tohoto důvodu je soubor dohod BP doplněn o ono „plus“. Jeho základ lze totiž nalézt právě v berlínském mechanismu z roku 1996.

britského ministerského předsedy Tonyho Blaira v St. Malo, kde se debatovalo o novém pojetí společné evropské obrany. Výsledkem této dvoustranné debaty byla deklarace ze St. Malo, která „obsahovala výzvu k vytvoření společné evropské obrany včetně odpovídajícího operačního a vojenského zázemí.“ (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 767) EU tak chtěla získat možnost vést své vlastní vojenské operace v těch případech, kdy se NATO nemůže nebo nechce účastnit. Tato deklarace byla jen o pár dní později potvrzena také ostatními členskými státy na summitu Evropské rady ve Vídni. V červnu 1999 pak byl na summitu Evropské rady v Kolíně nad Rýnem představen program pro rozvoj společné obrany. (Tamtéž)

Ještě předtím přineslo zasedání NATO v dubnu 1999 ve Washingtonu potvrzení rozvoje evropského pilíře v rámci NATO, kterým byla Evropská bezpečnostní a obranná identita (EBOI). Ta byla zakomponována do nové strategické koncepce NATO. Nejdůležitějším krokem však byl závazek Aliance k rozvoji berlínského mechanismu z roku 1996, tentokrát však příjemcem kapacit neměla být ZEU, ale EU¹². Tak započala cesta k utvoření celého mechanismu Berlín plus. (Příručka NATO, 2001, s. 95-101)

Z evropského pohledu je zde třeba se ještě jednou vrátit k summitu v Kolíně nad Rýnem. Ten je významným mezníkem pro vývoj EBOP (Evropská bezpečnostní a obranná politika)¹³. K závěrům summitu byl připojen dokument s názvem: „Zpráva předsednictví o posílení společné evropské bezpečnostní a obranné politiky“, kde se mimo jiné poprvé objevuje i termín EBOP. Tento dokument obsahoval definici mechanismů ke koordinovanému postupu v krizových situacích a plány k vytvoření společných vojenských kapacit. Počítalo se s tvorbou nových institucí a revizí již existujících modelů komunikace. Došlo také k rozdělení možných budoucích operací na „(a) operace vedené se souhlasem a podporou (ve formě prostředků a schopností) NATO a (b) operace bez NATO, kde budou použity mnohonárodnostní síly a prostředky poskytnuté členskými státy EU.“¹⁴ (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 768). Dále byla tímto summitem ustanovena funkce vysokého zmocněnce pro SZBP. Jako první do tohoto úřadu nastoupil Javier Solana, a to 18. října 1999 na pětileté funkční období. Solana byl později stejného roku jmenován Radou ZEU generálním tajemníkem ZEU, tím došlo k ještě silnějšímu splynutí originálního poslání ZEU pod

¹² Proto má Berlín plus v názvu ono „plus“ - jde o doplněný berlínský mechanismus z roku 1996.

¹³ Lisabonskou smlouvou přejmenována na Společnou bezpečnostní a obrannou politiku.

¹⁴ Operace (a) bude možné provádět pouze pod podmínkou spolupráce v rámci rozvinutého berlínského mechanismu z roku 1996, resp. 1999. (Tamtéž)

EU.

Rozvoj EBOP byl hlavním bodem také na summitu Evropské rady v Helsinkách. Ten se konal v prosinci 1999 a došlo zde ke konkrétnějšímu vymezení vojenských kapacit EU v podobě tzv. Evropského základního cíle. Konkrétně se jednalo o závazek členských zemí EU vytvořit do roku 2003 síly rychlé reakce, které měly být tvořeny 15 brigádami o síle 50-60 tisíců osob, a které by mohly být nasazeny v misích vymezených podle článku 17 Smlouvy o EU (s revizí Amsterodamskou smlouvou). K dalším proporcím takto nastaveného systému patřila schopnost těchto sil být nasazeny do 60 dnů a vydržet provádět danou misi po minimální dobu jednoho roku. Na tento summit navázala Evropská rada dalším setkáním tentokrát v portugalském Santa Maria de Feira v červnu 2000, kde se probíraly vztahy EU s NATO. Pro tento účel byly založeny čtyři pracovní skupiny: (a) skupina zabývající se výměnnou informací; (b) skupina pro monitoring procesu přístupu EU k uvolněným kapacitám NATO podle mechanismu z roku 1996 (modifikovaným v roce 1999); (c) skupina pro vylepšování plánovacích mechanismů s jejich následným vlivem na síly rychlé reakce; (d) skupina pro prohlubování vztahů mezi EU a NATO. (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 770)

Mezi nejdůležitější výsledky dalšího významného zasedání Evropské rady tentokrát v Nice (prosinec 2000) patří ustanovení stálých politických a vojenských struktur (Politický a bezpečnostní výbor, Vojenský výbor EU, Vojenský štáb EU). Dále se rozhodlo o dalším prohloubení kooperace s NATO a došlo také k rozhodnutí o konečném začlenění ZEU pod EU.¹⁵ (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018, s. 771)

Ambivalentní postavení k celému procesu ustanovení EBOP zaujaly Spojené státy. Na jednu stranu USA přivítaly možné ulehčení v oblasti financování misí NATO, které z velké části záviselo na nich, na druhou stranu se však obávaly růstu konkurenční obranné organizace vůči NATO. I proto krátce po deklaraci ze St. Malo, vystoupila se svým prohlášením americká ministryně zahraničních věcí Madeleine Albrightová. V něm představila stanovisko USA, ve kterém Američané trvají na dodržení plánu tzv. 3D, který obsahoval jednotlivé body, ke kterým podle amerických požadavků mělo být zabráněno. Tento plán byl z americké strany vyžadován jako princip nutný k zakomponování do EBOP. (Cameron, 2007, s. 86)

¹⁵ Ministerská schůzka ZEU v Marseille.

- Zabránění odklonění (oddělení) – Tento bod se týká americké obavy z úplného odpojení EBOP od struktur NATO, podle nich má evropská sféra obrany NATO doplňovat.
- Zabránění diskriminace – Tato podmínka pojednává o nediskriminaci ze strany EU vůči těm státům, které jsou členy NATO, ale již ne členy EU (tzv. státy NEEA).
- Zabránění duplikace – Vcelku jednoduchá žádost o zbytečném neduplikování úsilí obou organizací v rámci stejné záležitosti.

(Hunter, 2002, s. 34-41)

Po Washingtonském summitu nastalo tříleté čekání na dokončení procesu přijetí mechanismu Berlín plus, a to zejména kvůli vetu Turecka. To se obávalo možného ohrožení jejich vlastních bezpečnostních zájmů, zejména okolo Kyperské krize a dále také diskriminace ze strany EU při rozhodování o účastnících misí vedených pod hlavičkou Berlínu plus. (Reichard, 2006, s. 284)

K uzavření souboru dohod Berlín plus došlo v prosinci roku 2002 spolu s Deklarací NATO a EU o EBOP. Ke konečné finalizaci celého procesu pak došlo 17. března 2003. V kombinaci s Dohodou o bezpečnosti informací¹⁶ tak Evropská unie po dlouhém čekání získala přístup k prostředkům a plánovacím kapacitám NATO. (Reichard, 2006, s. 273) Ihned v roce 2003 tak EU mohla převzít končící misi NATO v Makedonii. Tato mise EBOP nesla název EUFOR CONCORDIA a stala se první operací EU v režimu mechanismu Berlín plus. (1 ENATO WEB, 2019)

Dalším prověřením systému Berlín plus byla (a stále je) mise EUFOR ALTHEA, která započala 2. prosince 2004. Jedná se o misi v Bosně a Hercegovině a stejně jako ta předešlá je převzata po misi SFOR vedenou NATO. (Tamtéž)

3.1.2. Rozbor období 1996-2004 z kontextuálního hlediska

Atmosféra doprovázející jednání před ustanovením mechanismu Berlín plus nebyla ideální. Vztahy mezi oběma organizacemi byly v tomto období složité, což bylo způsobeno především pochybnostmi aktérů na obou stranách Atlantiku. Po setkání v St. Malo, ze kterého vzešla iniciativa pro ustanovení EBOP, reagovala americká strana výše popsaným

¹⁶ Uzavřená v březnu 2003.

plánem 3D. Nedá se však tvrdit, že tím by se problém vyřešil. Nezmizel totiž pocit, že i přes explicitní vyjádření konkrétních obav, nedojde přesně k tomu, čemu se všichni snaží zabránit. (Smith, 2014, s. 32) Nebylo jisté, jak přesně zrealizovat plány vzniku EBOP a mechanismu Berlín plus tak, aby se finální podoba shodovala s představami všech zapojených stran. Již v tento moment můžeme vysledovat vznik problému, který se posléze táhl s vývojem Berlínu plus až v podstatě do současnosti. Tato nejistota o charakteru a účelu spolupráce mezi Unií a Aliancí a rolí těchto aktérů v jejich rámci, způsobila pozdější nedůvěru mezi oběma organizacemi. Jak také později ukáží, se navíc tyto nálady s postupem času přetřansformovaly do vyhroceného soupeřivého vztahu, kdy se z EU a NATO staly v podstatě dva rivalové. K tomu se přidala první velká překážka, která zapříčinila výrazné zpoždění v postupu k finalizaci a přijetí dohod Berlín plus. Touto překážkou byl tzv. „problém participace“ a s ním související konflikt mezi Kyprem a Tureckem.

Jak jsem již předeslala, atmosféra obklopující politická jednání o ustavení mechanismu Berlín plus nebyla ideální. Velkou měrou se na tom podílel také spor mezi Tureckem a Kyprem. V období od roku 1999 až do finalizace v roce 2003 probíhala bouřlivá diskuze, a celý proces přijetí dohod Berlín plus byl zpožděn díky tzv. „problému participace“. (Yost, 2007, s. 92) Toto označení se vžilo pro popis střetu zájmů, který vedl v omezenou spolupráci mezi členskými zeměmi EU a Aliance, a který se nesl ve znamení konfliktu mezi Tureckem a Kyprem. Členské země Unie trvaly na tom, že účast na setkáních na úrovni EU-NATO bude zajištěna pro všechny členy EU. Na druhou stranu členské státy NATO požadovaly, aby byly informace z takovýchto setkání sdíleny pouze s těmi státy EU, které se připojily do aliančního programu spolupráce – tzv. Partnerství pro mír (Partnership for Peace – PfP), a které s NATO v jeho souladu uzavřely bezpečnostní smlouvu. Zde se projevil negativní postoj Turecka, které v rámci Aliance několikrát vetovalo málem dosažený konsenzus. Tak bylo např. zablokováno ono sdílení informací se všemi členy EU, čímž se nesmírně komplikovala komunikace.

EU si stála na svém a požadovala účast všech svých členů na zasedání EU-NATO. Naopak NATO, díky neoblomnosti Turecka, zase odmítlo účast na těchto zasedání, pokud budou přítomny i státy mimo PfP. Turecko není členem EU, a naopak Kypr a Malta se v roce 2004 měly členy EU stát. (Tamtéž) Na druhou stranu v té době nebyla ani jedna z těchto zemí (Kypr a Malta) členem PfP. Důvodem, proč Kypr dodnes není v PfP je ten,

že Turecko odmítá uznat vládu řecké části Kypru, která později vstoupila do EU. Aby země mohla vstoupit do PfP, musí ji uznat všichni členové NATO, což právě Turecko neučinilo. Tento spor se stal obrovskou překážkou na cestě k dojednání dohod Berlín plus. (Yost, 2007, s. 93) Po dlouhou dobu, ještě před vstupem Kypru do EU, se totiž věřilo v úspěšné přijetí tzv. Annanova plánu, který počítal se znovusjednocením celého ostrova. (Smith, 2014, s. 89; Thim, 2006) Ten však v referendu nebyl přijat a země tudíž do EU vstoupila pouze svojí jižní (řeckou) částí. To šokovalo mnohé, málokdo totiž s takovou možností počítal. (Smith, 2014, s. 89) Dodnes je patrné, že tento problém patří mezi vůbec největší komplikace vztahu EU a NATO a takto charakterizován je ve většině dohledané literatury.

Soubor dohod Berlín plus byl nakonec vyjednáán v prosinci roku 2002 a definitivně přijat 17. března 2003, ale v návaznosti na výše popsany problém se musela udělat výjimka. Aby se mohl Berlín plus začít využívat v praxi, došlo k dohodě, že se implementace BP bude týkat pouze těch států EU, které jsou buď členy NATO, anebo jsou součástí PfP a následně uzavřely dvoustranné bezpečnostní dohody s NATO. Tyto podmínky neplatily pro dva státy, které se s jistotou měly připojit k EU – Kypr a Malta. Proto se rozhodlo, že právě Kypr a Malta se nebudou účastnit operací EU, které se budou konat s podporou kapacit NATO (EU, 2003, s. 13)

Paralelně s vývojem problému participace se jako negativní vliv ukazovalo také napětí v mezinárodním dění, které výrazně ovlivnilo vývoj Berlínu plus jak před jeho přijetím, tak i poté. Tak se Berlín plus ocitl pod velkým tlakem poté, co docházelo k názorovým neshodám mezi Spojenými státy a některými evropskými spojenci ohledně přístupu k řešení irácké hrozby. Turecko jako člen NATO požádalo v začátcích irácké krize o podporu v oblasti protivzdušné a chemické obrany a systému včasného varování. Tento požadavek se však setkal s odmítnutím ze strany Belgie, Francie a Německa, což bylo z jejich strany odůvodněno tím, že by jejich rozhodnutí předjímalo výsledek rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN. Tím však klesla důvěryhodnost NATO, které se tak jeví jako neschopné pomoci svému členovi, který sdílí hranici s Irákem. Spojenci se navzájem obviňovali z podkopávání společných snah v rámci NATO a EU a vztahy mezi organizacemi a jejich členy byly na bodu mrazu. (Cornish, 2004, s. 63)

S velmi vážně poškozenými vztahy souvisí také nešťastné kroky některých evropských států. Krátce po uvedení Berlínu plus do praxe se v dubnu roku 2003 konal tzv.

Čokoládový summit. Při něm se sešly čtyři členové EU a NATO – Belgie, Francie, Německo a Lucembursko, a souhlasily s plány na ustanovení samostatného plánovacího velitelství pro evropské mise, což sice BP samo o sobě nezakazuje, ale USA tento čin považovaly za pokus o odloučení Evropy od USA ve strategických otázkách bezpečnosti. Doslova se dá říci, že tento summit reflektoval jedny z největších amerických obav ohledně rozvoje EBOP. (Heisbourg, 2004, s. 62; The Guardian WEB, 2003) V Bushově administrativě existoval dojem, že je to Francie, která se snaží potopit NATO, což bylo zesíleno její účastí na již zmíněném Čokoládovém summitu. (Cornish, 2004, s. 63) Francouzský postoj byl také definován názorem tehdejšího prezidenta Chiracka, který vnímal spolupráci obou organizací jako hru s nulový součet – jinými slovy to, co je vhodné pro jednu stranu je nevhodné pro tu druhou a naopak. Změna ve francouzském postoji nastala s nástupem Nicolase Sarkozyho do úřadu prezidenta, který vyjádřil podporu „renovace“ vztahů s Aliancí. (Valasek, 2008, s. 1)

Tento problém zachycuje jednu z mnoha dalších politických překážek, které brzdily kooperaci mezi EU a její EBOP a Aliancí. Teď se však soustředím na další skupinu těchto problémů – tentokrát těch institucionálních. Právě institucionální charakteristiky zakomponované do celkového nastavení systému Berlín plus jsou podstatné, chceme-li porozumět příčinám stojícím za jeho ustrnutím po roce 2004. Frances G. Burwell společně se svými kolegy upozorňuje na několik omezení, které mají svůj původ již v samotném těle mechanismus BP. Co se týče vojenských kapacit, NATO samo o sobě nevlastní velký arzenál. Berlín plus však automaticky neposkytuje EU přístup k vojenským kapacitám členských států NATO, a tak je omezen rozsah jakékoliv operace. Zároveň chybí mechanismus, který by umožňoval kombinaci vojenských a civilních možností v rámci operací. Navíc soubor dohod Berlín plus neumožňuje efektivní rozhodování o spolupráci EU-NATO v reakci na konkrétní hrozbu či krizi. Jinými slovy neusnadní proces rozhodování o tom, která z organizací by měla možnou misi vést. Takové rozhodnutí je provedeno až po ustavení mise. (Burwell, 2006, s. 14)

Jako dílčí úspěchy jsou obecně vnímány obě operace (a zatím také jediné), které vznikly pod hlavičkou BP. První operací tedy byla již zmíněná mise CONCORDIA, která byla ustanovena jako nástupnická mise. I tak však NATO neodešlo úplně a zůstávalo Unii „na blízku“ v případě, že by došlo k potížím. Mise byla po skončení v prosinci 2003 hodnocena jako úspěšné prověření jak EBOP, tak mechanismu Berlín plus. Avšak i přesto

se objevily některé překážky. USA například poukazovaly na problémy se sdílením informací. Větší znepokojení však přineslo zjištění o tom, že velitelství mise nebylo zcela v rukou EU jako spíše nadále pod hlavičkou NATO. Objevily se tak pochyby o autonomii rozhodovacího procesu EU v této misi. Navíc touto operací nebyla prověřena situace, kdy by vedená operace EU s přispěním NATO začínala a nebyla pouze převzata. (Reichard, 2006, s. 247-250)

Druhá mise Althea v Bosně a Hercegovině přinesla další otestování mechanismu Berlín plus v praxi. Na rozdíl od operace CONCORDIA zde vojáci obou organizací pracují bok po boku přímo v terénu, zatímco v předchozím případě se jednalo o spolupráci v rámci velitelství SHAPE anebo Naples. (Reichard, 2006, s. 261) Tato mise je dodnes neukončená a podrobněji se jí budu zabývat v druhé části.

3.1.3. Dílčí závěr I.

Po oficiálně prezentovaném úspěchu mise CONCORDIA a ustanovení mise Althea, nebyla podniknuta žádná další akce pod hlavičkou mechanismu Berlín plus a došlo k formálnímu zamrznutí této části spolupráce. Proč se tak stalo? Pro odpověď na tuto otázku teď využiji historického institucionalismu a provedu interpretaci právě předložených historických okolností za pomoci jím stanovených předpokladů. Nejprve provedu provázání prvního a druhého předpokladu HI. Konkrétně se jedná o důraz na historický a kontextuální přístup ke zkoumané realitě a závislost na předchozích vzorech. V konceptuálním a teoretickém rámci je vysvětlena jejich podstata. Touto optikou teď nahlédnu na vývoj, který jsem zachytila v předchozí kapitole. Samozřejmě zároveň nevyklučuji použití také třetího definovaného předpokladu, kterým jsou nezamýšlené následky.

Od začátku debat byly ohledně oficiální spolupráce mezi Evropskou unií a Severoatlantickou aliancí jisté dvě věci. Za první, že je taková spolupráce nutná a prospěšná a za druhé, že je její účel a charakter vnímán na každé smluvní straně jinak. Od počátku tak byla politická vyjednávání provázána nejistotou, která s postupem času přerostla v nedůvěru. Tato nedůvěra přerostla v rivalitu a uvrhla obě organizace do těžko řešitelné situace, během níž nebyla možná potřebná komunikace, natož pak spolupráce. Z pohledu předpokladů HI tak mohu vyzorovat, že tato situace, nastala ihned na začátku a ještě před samotným ustanovením dohod BP, negativně ovlivnila následný vývoj celého

mechanismu a poškodila jej.

Stejně hledisko platí i pro problém participace, který je časově zařazen ještě před finální dojednání dohod Berlín plus, a který velice negativně ovlivnil celý mechanismus v jeho další existenci. Způsobil zavedení BP do praxe s definovanou výjimkou, vylučující z těchto dohod v té době ještě budoucí členy EU – Kypr a Maltu. Tím došlo k zabránění jeho efektivního použití z důvodů trvání na nesdílení informací mezi státy, které nejsou členy buď EU nebo NATO, či nepatří do PfP. Tak je bráněno hladké komunikaci mezi organizacemi, což znemožňuje fungující spolupráci.

S problémem participace, resp. sporem mezi Tureckem a Kyprem, se pojí událost, která silně zamíchala tehdejšími očekáváními jak ze strany EU, tak Aliance. Tím bylo odmítnutí Annanova plánu, který měl zajistit znovusjednocení Kypru. Tak by mohla tato země vstoupit do EU, jako celek a předejít tak problému participace. Málokdo však čekal to, že v referendu bude tento plán odmítnut. Všeobecně se totiž počítalo s přijetím a vstupem sjednoceného Kypru do EU. Tak byli aktéři tehdejších vztahů mezi EU a NATO zastiženi nepřipraveni na takový vývoj. Dle historického institucionalismu k vysvětlení tohoto případu využijí předpoklad nezamýšleného důsledku. Ten tvrdí, že aktéři reálně nepracují se všemi možnými informacemi, které by byly relevantní pro jimi činěná rozhodnutí. Jelikož nikdo neumí předpovídat budoucnost a šance na neschválení Annanova plánu se zdály malé, výsledkem byly podmínky, které následně nežádoucím způsobem ovlivnily vznikající mechanismus Berlín plus.

Popsané zhoršení situace, které vzniklo vlivem událostí na mezinárodní úrovni ohledně irácké krize, nasazují na již vytyčenou osu postupného ochlazení vztahů. Ta má svůj počátek již v ranných debatách před ustanovením dohod BP (viz první bod tohoto dílčího závěru). Tyto okolnosti, stejně jako události typu Čokoládového summitu, vzájemné obviňování z podkopávání dojednaných postupů a nedořešené institucionální nedostatky, dokázaly zvrátit vývoj souboru dohod Berlín plus spíše k té neúspěšné straně. Mnoho na tom nezměnily ani obě zrealizované mise, které sice byly považovány za úspěch, ale přesto to tvořily jen malou útěchu v moři napjatých vztahů.

K zamrznutí mechanismu Berlín plus a celkovému ochlazení vztahů, přispělo více faktorů, přičemž mezi ty nejpodstatnější řadím počáteční nevyjasnění očekávání, která postupně přerostla v nedůvěru a rivalitu obou organizací a problém participace, který

způsobuje blokaci efektivního využití BP

3.2. Období 2004-2018

Ve druhém úseku výzkumné části se budu věnovat období od roku 2004. Má analýza naváže na poslední ustanovenou misi Althea a bude pokračovat neúspěšným prověřením společné kooperace mezi EU a Aliancí při operacích v Dárfúru. Předpokládám, že bych se měla ve výzkumu dostat do roku 2018. Oproti první části zde bude chybět souhrn milníků a na místo toho rovnou přejdu k mapování důležitých událostí podle předpokladů HI. Ohledně hloubky analýzy očekávám, že tato část nebude natolik rozsáhlá oproti té předchozí. Svůj vliv na tom bezpochyby má nejenom zamrznutí samotného mechanismu BP, ale také celkový útlum na poli spolupráce a komunikace na začátku tohoto sledovaného období.

Analýza tohoto období se bude dále lišit i zvolenými primárními zdroji, přičemž dominovat bude analýza dokumentů obou organizací, které se zabývají spoluprací mezi nimi.

V dílčím závěru poté provedu celkové posouzení relevance mechanismu Berlín plus. Tento krok provádím na konci z toho důvodu, protože se snažím o ověření relevantnosti z hlediska současnosti. Tudíž má smysl toto posouzení provést až na závěr analýzy. Poté se pokusím daný stav opět vysvětlit za pomoci předpokladů HI, avšak to bude záležet na povaze dosažených poznatků.

3.2.1. Rozbor období 2004-2018 z kontextuálního hlediska

Toto období začíná v době realizace operace Althea, tou se však budu zabývat až na konci. Činím tak z důvodu současných debat ohledně budoucnosti této mise, a proto bude přínosnější ji zkoumat v kontextu těchto debat.

Velkým problémem znesnadňujícím celkové vztahy mezi Unií a Aliancí byla již zmíněná vzájemná rivalita, projevující se v až přílišném soupeření o to, kdo bude mít silnější slovo. Její původ leží, jak jsem již ukázala, v napjaté atmosféře vyjednávání na přelomu tisíciletí. Tento problém se naplno projevil při Dárfúrské krizi v Súdánu. V květnu roku 2005 Africká unie (AU) požádala NATO a EU o asistenci v rámci její peacekeepingové mise v západním Súdánu. Konkrétně se jednalo o požadavek pomoci při

transportu vojenských jednotek zapojených v misi. Jak NATO, tak EU s pomocí souhlasily, avšak nemohly nalézt shodu ohledně toho, kde bude ustanoveno velitelství pro zřízení leteckého mostu. EU žádala umístění v nizozemském Eindhovenu, NATO trvalo na využití SHAPE. Ani jedna ze stran neustoupila, a tak došlo k ustavení dvou oddělených vzdušných mostů, přičemž se očekávala koordinace ze strany AU. Kdyby panovala skutečná podpora spolupráce, tato mise mohla být z jejího hlediska opravdovým úspěchem. Bohužel zůstalo u nevyužitých šancí. Zároveň se také ukázalo to nebolavější místo. Zatímco vojenské složky obou organizací dokázaly synchronizovat své úsilí a naplňovat své úkoly, politická úroveň zde zcela selhala a znesnadňovala plnění daných úkolů. Politické vedení zkrátka nedokázalo nasměrovat obě organizace ke spolupráci. (Burwell, 2006, s. 14)

Pro tuto institucionální rivalitu se postupně vžil termín „beauty contest“ (soutěž krásy), což s pejorativním nádechem charakterizovalo vyvrcholení oné nezdravé soutěživosti mezi oběma organizacemi, což se nejvýrazněji projevilo právě při operacích v Darfúru. (Michel, 2007, s. 2)

K přiblížení stavu spolupráce přispěla zpráva, kterou v roce 2008 vydala Dolní sněmovna Spojeného království, resp. její výbor pro obranu. Zde je opět zdůrazněn význam těsného vztahu mezi Aliancí a Evropskou unií, a zároveň vyjádřen i silný nesouhlas s jeho nefunkčností. K nalezení je tu shrnující posouzení stavu, ve kterém se oficiální vztah nacházel a zní následovně: V praktické rovině je tato spolupráce svazována mnohými těžkostmi, zejména nedůvěrou a nezdravou soutěživostí, které jsou mimo jiné způsobeny nedostatkem komunikace a kooperace. (House of Commons Defence Committee, 2008, s. 81) Jeden z řečníků pro členy tohoto výboru uvedl, že „se jedná o složitý vztah, když jsou stejné vlády přítomny ve dvou organizacích.“ (House of Commons Defence Committee, 2008, s. 82)

V tento moment přesouvám svoji pozornost k oficiálním dokumentům, týkajících se spolupráce mezi EU a Aliancí v časovém úseku od roku 2004. Analýze jsem podrobila všechny dokumenty od roku 2004 dostupné z oficiálních stránek. (2 NATO WEB, 2019) Podle jejich analýzy mohu říci, že se mechanismus Berlín plus nevyskytuje v žádném z těchto dokumentů, kromě dvou vágních zmínek v deklaracích ze summitů NATO. První zmínka je přítomna v Deklaraci ze summitu NATO v Rize z roku 2006. Zde je pouze jako projev Berlínu plus uvedena operace Althea. Dále se pokračuje vyjádřením snahy o další

zlepšování vzájemných vztahů, ale žádné upřesnění konkrétních cílů či plánů v oblasti dohod Berlín plus. (2 NATO WEB, 2019) Totožné informace jsou k nalezení i v Deklaraci ze summitu NATO v Bukurešti v roce 2008. (Tamtéž)

Podle četnosti dokumentů a jejich dat lze vysledovat, že v období mezi rokem 2004 a 2016 byla spolupráce EU-NATO na oficiální úrovni méně diskutována, než je tomu tak v poslední třech letech (2016-2019). (Tamtéž) Opakuji, že v žádném z těchto dokumentů jak ze strany EU, tak NATO není od roku 2004 jediná zmínka o Berlínu plus.¹⁷

Po problematickém přelomu mezi prvním a druhým desetiletím, došlo v posledních letech k posunu v diskuzích ohledně vztahů mezi Unii a Aliancí. Vysocí představitelé EU Donald Tusk a Jean Claude Juncker byli účastni na summitu NATO ve Varšavě v červenci roku 2016, kde společně s generálním tajemníkem Jensem Stoltenbergem podepsali Společné prohlášení, které představuje nový impuls do společných vztahů. Na základě toho se zrodil soubor 42 konkrétních návrhů pro zlepšení spolupráce, na kterých se obě organizace dohodly v prosinci 2016. V prosinci roku 2017 byl vytvořen nový seznam dalších 34 návrhů a určena i nová témata jako je boj proti terorismu, vojenská mobilita či otázka žen. Z hlediska Berlínu plus však nepřicházejí žádné nové informace. (Williams, 2018; 2 NATO WEB, 2019)

Nové cesty ke spolupráci jsou vždy vítaným faktorem, avšak podle Nicholase Williamse, který má za sebou dlouhou kariéru v rámci struktur NATO a EU tvrdí, že těmto dohodám a plánům o společných vztazích něco chybí. Podle něj je chybou, že je mechanismus Berlín plus přehlížen, protože patří k „*nejpraktičtějšímu a nejdéle trvajícím rámci spolupráce mezi EU a NATO*“. (Tamtéž) Stejně jako já, si i Williams všiml absence mechanismu BP v nynějších veřejných dokumentech obou organizací. Na základě tohoto poznání dodává zajímavý poznatek, a totiž: jakým způsobem chtějí obě organizace čelit budoucím výzvám ohrožujícím jejich zájmy, když explicitně neřeší vojenskou spolupráci.

V zájmu rovnováhy transatlantických vztahů, je vzájemná spolupráce mezi EU a NATO velice důležitá. Berlín plus se stále jeví jako rozumný kompromis, který na jedné straně dokáže řešit požadavky USA i evropských zemí. USA si přejí, aby evropské státy činily více pro svoji vlastní obranu, zároveň však nechtějí, aby jim v Evropě vyrostl rival. EU si zase přeje hrát významnější roli v rámci své obrany, ale má problémy

¹⁷ S výjimkou již uvedených Deklarací ze summitů NATO v Rize a Bukurešti

s financováním. Je sice pravdou, že Evropa má dnes již rozvinutější vojenské kapacity než v dobách vzniku mechanismu Berlín plus, avšak stále by pro ni byla taková spolupráce výhodná. Navíc se brzy stane oslabenější, a to díky blížícímu se Brexitu. (Williams, 2018) Kromě celkového oslabení EU se však předpokládají i negativní dopady na misi Althea, protože Velká Británie patří mezi její silné podporovatele (Bakker a kol., 2017, s. 7)

Operace EUROF ALTHEA je dodnes jediným praktickým projevem Berlínu plus. Operuje pod mandátem OSN a jejím cílem je pomoc s udržení bezpečí v Bosně a Hercegovině. I když je plně pod politickou kontrolou EU, NATO poskytuje skrze Berlín plus komunikační a plánovací kapacity, velitelskou strukturu a celkově napomáhá tvorbě vojenského potenciálu. (SHAPE NATO WEB, nedat.)

Na závěr této kapitoly představím zdroj, který přináší velice zajímavý pohled na význam mechanismu Berlín plus. Simon J. Smith (Smith, 2014, s. 90-92) v rámci svého výzkumu v oblasti neformální spolupráce mezi EU a Aliancí provedl sérii rozhovorů s respondenty, kteří pochází z institucionálních struktur NATO a EU, a kteří mají přímý kontakt s praktickým prováděním vztahů mezi oběma organizacemi. V jednom z těchto rozhovorů se mu dostalo zajímavé odpovědi na to, proč Berlín plus stále přetrvává, i když se v praxi kromě operace Althea nevyužívá. Respondent mu sdělil, že mechanismus Berlín plus hraje důležitou symbolickou roli. Přetrval z důvodu obav, že s jeho rozpuštěním vymizí i formální spolupráce mezi EU a NATO. Je tedy vnímán jako hodnota, která hraje poměrně významnou roli, a to i přesto, že je prakticky mrtvou platformou. I pokračování mise Althea je realizována zejména ze symbolických důvodů – aby s jejím ukončením právě nedošlo i ke konci Berlínu plus. V jiném rozhovoru se Smith dozvěděl, že pro BP vlastně zatím neexistuje alternativa – což tvrdí i Williams (2018). Podle respondenta je Berlín plus výhodným mechanismem, a i když si to EU prý nerada přiznává, jedná se pro ni o velice výhodnou smlouvu z pohledu přístupu ke kapacitám NATO. (Smith, 2014, s. 90-92)

3.2.2. *Dílčí závěr II.*

Zde přistupuji k ověření relevance mechanismu Berlín plus podle stanovených hledisek.

Hledisko č. 1 – Využití v praxi: Zde se mi nedostává širokého vzorku. Pod

hlavičkou BP proběhly pouze dvě mise. Obě spíše menšího rozsahu, což ale nepokládám za problematické. Při uvádění těchto dohod do praxe lze očekávat, že první mise budou spíše menšího rozsahu. Velice negativně se na relevanci mechanismu BP podepisuje jeho nulové využití po roce 2004. Připojím-li k tomu fakt, že realizace vojenských misí byla jeho primárním účelem, musím výsledek posouzení relevance z tohoto hlediska hodnotit jako negativní.

Hledisko č. 2. – Výskyt v klíčových dokumentech: V rámci tohoto parametru jsem podrobila analýze veškeré dokumenty, týkající se spolupráce mezi EU a NATO od roku 2004. Kromě dvou zmínek o probíhající operaci Althea v deklaracích ze summitů NATO v roce 2006 a 2008, které se však netýkaly budoucích plánů, jsem nenarazila na žádný výskyt mechanismu Berlín plus. To je opět velice zásadní problém z pohledu relevance, a musím i z toto hlediska hodnotit mechanismus BP jako nerelevantní.

Hledisko č. 3. – Přítomnost v diskuzích: Je nutné říci, že spolehlivě otestovat toto hledisko je z principu obtížné. Ze všech dohledaných zdrojů však mohu tvrdit, že se mi opět nepodařilo narazit na významnou politickou osobnost, která by se tématu Berlínu plus věnovala. Samozřejmě, že se najdou jednotlivci z řad akademické a odborné veřejnosti, kteří se problematikou dohod BP zabývají a třeba jej i obhajují, ale na základě toho nelze celkově hodnotit mechanismus Berlín plus jako relevantní.

Než přejdu k celkovému vyhodnocení relevance souboru dohod Berlín plus, musím provést doplnění k hodnoceným empirickým poznatkům. Za vyhodnocením stanovených hledisek si stojím, avšak nemohu ignorovat sekundární zdroj, na který jsem během výzkumu narazila. Týká se rozhovorů s aktéry přímo z praxe, ze kterého vyplývá nová role mechanismu BP. Z těchto rozhovorů je patrné, že přetrvávající existence mechanismu Berlín plus měla a stále má silnou symbolickou hodnotu, která působila jako pevný most mezi oběma organizacemi v dobách, kdy byly vztahy mezi nimi nepříznivé. Podle mne by se na něj dalo pohlížet, jako na záruku kontinuity v rámci vztahů obou organizací.

Když posuzuji tři negativně hodnocená hlediska relevance, logicky vychází, že soubor dohod Berlín plus není relevantní. Avšak vezmu-li v potaz jeho symbolickou rovinu, musím toto hodnocení zmírnit a představit jako výstup tohoto výzkumu tvrzení, že soubor dohod Berlín plus je z dnešního pohledu částečně relevantní.

Z pohledu předpokladů HI lze pouze doplnit, že na začátku druhého sledovaného období pokračoval stejný trend, který byl přítomný již v období prvním. Dalo by se říci, že zde dosáhl vrcholu vývoj, který započal již během vyjednávání o podobě souboru dohod BP. V počátcích tento vývoj nabýval podob nejistot a obav, ale během konfliktu v Súdánu a Dárfúrských misí panovala mezi oběma organizacemi čirá rivalita.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo ověření relevance souboru dohod Berlín plus a zároveň také zmapování příčin tohoto stavu (případné relevance, či nerelevance). V prvním kroku jsem si stanovila kritéria, podle kterých jsem posuzovala relevanci. Následně jsem představila historický institucionalismus, jehož předpoklady pro zkoumání politické a sociální reality mi dopomohly k vysvětlení příčin vývoje relevance souboru dohod Berlín plus. Následně jsem aplikovala předpoklady a stanovená kritéria relevance na empirické poznatky a výsledky poté zhodnotila v jednotlivých dílčích závěrech. Vlastním přínosem práce byla zejména tvorba metodologického nástroje pro ověření relevance, pro jehož stanovení jsem se nechala volně inspirovat Sartoriho pojetím relevance u politických stran.

Významným milníkem ve vývoji mechanismu Berlín plus je jednoznačně jeho formální zamrznutí, ke kterému došlo po ustanovení obou misí, které byly jako jediné realizovány skrze mechanismus BP. Jako příčinu tohoto jevu jsem stanovila: (1) rozdílná očekávání aktérů vyjednávání, která předcházela vzniku dohod Berlín plus. Dále (2) tzv. problém participace, a v jeho rámci působící spor mezi Tureckem a Kyprem, který dodnes působí jako blokáda efektivního používání mechanismu BP. Zrada souboru dohod Berlín plus tedy přišla ze světa politiky. I z těchto výše zmíněných důvodů mě tudíž moc nepřekvapil výsledek analýzy relevance. Všechna tři stanovená hlediska hodnotila mechanismus BP jako nerelevantní. Avšak díky jeho skryté roli nositele kontinuity ve vývoji vzájemných vztahů obou organizací musím konstatovat, že soubor dohod Berlín plus dosahuje částečné relevance.

I přesto jsou však vyhlídky na jeho reálné navrácení do praxe spíše mizivé. V kontextu tohoto poznání, bych velice ráda pokračovala v dalším výzkumu, který by se tentokrát zabýval posuzováním neformální spolupráce Evropské unie a Severoatlantické aliance. Téma je to podle mě nesmírně důležité a také vzrušující.

Summary

The aim of this bachelor thesis was to verify the relevance of the Berlin Plus Agreements and also to map the causes of this situation (possible relevance or irrelevance). In the first step, I set the criteria by which I assessed relevance. Then I introduced historical institutionalism, whose assumptions for exploring political and social reality helped me to explain the causes of the evolution of the relevance of the Berlin Plus Agreements. Subsequently, I applied the assumptions and established criteria of relevance to empirical knowledge and then evaluated the results in individual partial conclusions. My own contribution of this work was the creation of a methodological tool for the verification of relevance, for the determination of which I was freely inspired by Sartori's concept of relevance of political parties.

An important milestone in the development of the Berlin Plus mechanism is clearly its formal freezing, which occurred after the establishment of both missions, which were the only ones implemented through the BP mechanism. As a cause of this phenomenon, I have identified: (1) the different expectations of the negotiating actors that preceded the Berlin Plus Agreements. Furthermore, (2) the so-called problem of participation, and within it the dispute between Turkey and Cyprus, which still acts as a blockade to the effective use of the BP mechanism. So the betrayal of the Berlin Plus Agreements came from the world of politics. Therefore, even for these reasons, I was not surprised by the relevance analysis. All three aspects considered BP to be irrelevant. However, due to its hidden role as a continuity bearer in the development of the mutual relations of the two organizations, I must state that the Berlin Plus Agreements is of partial relevance.

Nevertheless, the prospects for its real return to practice are rather slim. In the context of this knowledge, I would very much like to pursue further research this time to consider the informal cooperation of the European Union and the North Atlantic Alliance. The topic is, in my opinion, extremely important and also exciting.

Použitá literatura

(1) NATO, 2019. Relations with the European Union. In: *nato.int* [online]. 18.7. [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm?selectedLocale=en

(2) NATO, 2019. NATO - EU Relations. In: *natolibguides.info* [online] 17 July [cit. 30-07-2019]. Dostupné z: <http://www.natolibguides.info/nato-eu/documents>

BAKKER, Anne, DRENT, Margriet a ZANDEE, Dick, 2017. *European defence: how to engage the UK after Brexit?* [online] Clingendael Institut. Netherlands Institute of International Relations. [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

https://www.clingendael.org/sites/default/files/2017-07/Report_European_defence_after_Brexit.pdf

BLACK, Ian, 2003Nato bid to defuse EU defence row. The Guardian [online] 21.10.[cit. 2019-07-30]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2003/oct/21/nato.politics>

BURWELL, Frances G., GOMPERT, David, C., LEBL, Leslie S., LODAL, Jan M. a SLOCOMBE, Walter B., 2016. *Transatlantic Transformation: Building a NATO-EU Security Architecture* [online] The Atlantic Council of the United States[cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

<https://www.files.ethz.ch/isn/16218/Transatlantic%20Transformation%20of%20NATO-EU%20Relations.pdf>

CAMERON, Fraser, 2007. *An introduction to European foreign policy*. Abingdon: Routledge. 255 s. ISBN 978-0-415-40767-0

CORNISH, Paul N. a EDWARDS, Geoffrey, 2001. Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture. *International Affairs* [online] 77(3), 587-603 [cit. 2019-07-30]. ISSN 1468-2346. DOI 10.1111/1468-2346.00208.

CORNISH, Paul N., 2004. NATO: the practice and politics of transformation. *International Affairs* [online] 80(1), 63-74 [cit. 2019-07-30]. ISSN 1468-2346. DOI 10.1111/j..2004.00366.x

CORNISH, Paul N., 2006. *EU and NATO: Co-operation or Competition?* [online] European Parliament [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/eunatorelations_eunatorelations_en.pdf

DELLA PORTA, Donatela a KEATING, Michael, 2008. *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. 382 s. ISBN 9780511801938

DRULÁK, Petr, a kol., 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. 255 s. ISBN978-80-7367-385-7

EU, 2003. Copenhagen European Council 12 and 13 December 2020 Presidency Conclusions. In: *consilium.europa.eu* [online] 29 January [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

<https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf>

FIALA, Petr, KRUTÍLEK, Ondřej a PITROVÁ, Markéta, 2018. *Evropská unie*. 3. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 990 s. ISBN 978-80-7325-450-6

FIALA, Vlastimil, a kol., 2007. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. V Olomouci: Periplum. 343 s. ISBN 978-80-86624-37-2

GOODIN, Robert E., TILLY, Charles a BUTTENWIESER, Joseph L., 2006. *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*. Oxford: Oxford University Press. 869 s. ISBN 978-0199548446

HALL, Peter A. a TAYLOR, Rosemary C., 1996. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies* [online] 44(5), 936-957 [cit. 2019-07-30]. ISSN 1467-9248. DOI [10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x)

HEISBOURG, Francois, 2004. The French-German Duo and the Search for a New European Security Model. *The International Spectator* [online] 39(3), 61-72 [cit. 2019-07-30]. ISSN 0393-2729. Dostupné z: <https://www.files.ethz.ch/isn/125004/heisbourg.pdf>

HOUSE OF COMMONS DEFENCE COMMITTEE, et al., 2008. *The Future of NATO and European Defence: Ninth Report of Session 2007-08* [online] London: The Stationery

Office Limited, 20. 3. [cit. 2019-07-30].. Dostupné z:

<https://publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmdfence/111/111.pdf>

HUNTER, Rober E., 2002. *The European Security and Defense Policy: NATO's companion--or competitor?* Santa Monica: Rand Publishing. 206 s. ISBN 0-8330-3117-1

KAMMEL, Arnold a ZYLA, Benjamin, 2011. Looking for a 'Berlin-Plus in reverse'? NATO in search of a new strategic concept. *Orbis* [online] 55(4), 648-662 [cit. 2019-07-30]. ISSN 0030-4387. DOI: 10.1016/j.orbis.2011.07.003

KARLAS, Jan, 2008. *Forma mezinárodních institucí: teoretická analýza*. Praha: Karolinum. 206 s. ISBN 978-80-246-1433-5

KOOPS, Joachim, 2008. *Towards effective and integrative inter-organizationalism. From Conflict to Regional Stability: Linking Security and Development* [online]. Berlin: DGAP Forschungsbericht [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: <https://1url.cz/zMId1>

KRATOCHVÍL, Petr, 2008. *Teorie evropské integrace*. 1. vydání. Praha: Portál. 218 s. ISBN 978-80-7367-467-0

LACINA, Lubor, STREJČEK, Petr a BLÍŽKOVSKÝ, Petr, 2016. *Učebnice evropské integrace*. 4. vydání. Brno: Barrister & Principal. 359 s. ISBN 978-80-7485-104-9.

MARCH, James G., a OLSEN, Johan P., 1984. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review* [online] 78(3), 734-49 [cit. 2019-07-30]. ISSN 1537-5943. Dostupné z:

http://online.sfsu.edu/sguo/Renmin/June%2021_institutionalism/New%20Institutionalism_James%20March.pdf

MICHEL, Leo, 2007. *NATO-EU Cooperation in Operations* [online] NATO Defense College, Research Paper [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

https://www.files.ethz.ch/isn/43690/rp_31.pdf

NATO SHAPE, 2019. Operation Althea. In: *shape.nato.int* [online] nedat. [cit. 29-07-2019]. Dostupné z: <https://shape.nato.int/page39511625.aspx>

PIERSON, Paul a SKOCPOL, 2002. Historical Institutionalism in Contemporary Political

Science. In: KATZNELSON, Ira, MILNER, Helen V., a FINIFTER, Ada W. *Political science: the state of the discipline*. London, New York: W.W. Norton. 693-721 s. ISBN 0393051420

PIERSON, Paul, 1994. *The Path to European integration: a historical institutionalist perspective*. [online] Harvard University, Russell Sage Foundation. Working Paper No. 5.2. [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: http://aei.pitt.edu/63633/1/PSGE_WP5_2.pdf

Příručka NATO, 2001. Brusel: NATO. ISBN 92-845-0173-3

PSTRUŽINA, Karel, 1999. *Atlas filozofie vědy* [online] E-LOGOS [cit. 2019-07-30]. ISSN 1211-0442 Dostupné z: <https://nb.vse.cz/kfil/win/atlas1/atlas3.htm>

REICHARD, Martin, 2004. Some legal issues concerning the EU-NATO Berlin plus agreement. *Nordic Journal of International Law* [online] 73(1), 37-67 [cit. 2019-07-30]. ISSN 1571-8107. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nordic73&div=8&id=&page=>

REICHARD, Martin, c2006. *The EU-NATO relationship: a legal and political perspective*. Aldershot: Ashgate. 428 s. ISBN 0-7546-4759-5.

ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2014 *Přehled moderních politologických teorií*. 3. vydání. Praha: Portál. 330 s. ISBN 978-80-262-0742-9.

SMITH, Simon, 2014. *The European Union and NATO Beyond Berlin Plus: the institutionalisation of informal cooperation*. Loughborough. Disertační práce. Loughborough University. Dostupné z: <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/handle/2134/14341>

STEINMO, Sven, LONGSTRETH, Frank, a THELEN, Kathleen, c1992. *Structuring politics: historical institutionalism in comparative analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 272 s. ISBN 0-521-41780-5.

THIM, Michal, 2006. Turecko a EU. In: *amo.cz* [online] 13.12 [cit. 2019-07-30]. Dostupné z: http://www.amo.cz/kypr-turecko-a-eu/?fbclid=IwAR2a1Eq5JXrj16KIv5_i-Vf_HLzw9KnDmNbbLhfs_pN2IHe5uDs1QmOV3vWUc

VALASEK, Thomas, 2008. *France, NATO and European defence* [online]. Centre for European Reform, Policy brief, 12. 5. [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

<https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2008/france-nato-and-european-defence>

WAIŠOVÁ, Šárka, 2009, *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 160 s. ISBN 978-80-7380-177-9

WILLIAMS, Nicholas, 2018. NATO-EU Cooperation: Don't Forget Berlin Plus! In. *europeanleadershipnetwork.org* [online]. 26.3. [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

<https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/nato-eu-cooperation-dont-forget-berlin-plus/>

YOST, David S., 2007. *NATO and International Organizations* [online]. Rome: NATO Defence College, 26.3. [cit. 2019-07-30]. Dostupné z:

https://www.files.ethz.ch/isn/44099/fp_03.pdf

Teze bakalářské práce

Zdůvodnění výběru práce

V dynamicky se rozvíjícím světě je potřeba pružné reakce nezbytnou součástí jednání každého aktéra mezinárodního společenství a v oblasti bezpečnosti toto platí dvojnásob. S postupným vývojem Evropské unie – rozšiřováním jejích struktur a posilováním jejích pravomocí – se začal zvyšovat i význam její role pro zajišťování bezpečnosti evropského kontinentu. Logicky se tak EU v této oblasti setkává s činností Severoatlantické aliance. Vedle samotných národních států jsou právě tyto dvě organizace (a zejména jejich spolupráce) nejdůležitějšími aktéry, kteří ovlivňují bezpečnost v Evropě.

Jedním z výstupů jednání o spolupráci mezi EU a NATO je soubor dohod pojmenovaných zkráceně Berlín plus. Ač tento systém nepatří mezi nevýznamné počiny na poli těchto debat, v současnosti již panují odlišné podmínky a okolnosti než v období vzniku těchto dohod. Z výše uvedených důvodů se ve své práci zaměřím na proměny spolupráce EU – NATO v čase a s tím související analýzu relevance mechanismu Berlín plus pro tuto spolupráci.

Předpokládaný cíl

Cílem této práce je zjistit, zda je systém Berlín plus stále relevantním mechanismem spolupráce EU – NATO, a jak se tato spolupráce proměnila v čase.

Metodologie práce

Na základě analýzy dostupných zdrojů k tématu souboru dohod Berlín plus (odborné články, politická prohlášení, závěrečné zprávy z jednání a konferencí, novinové články a komentáře) budu ověřovat, zda je systém Berlín plus stále relevantním v oblasti spolupráce EU – NATO.

V rámci zhodnocení této relevance se zaměřím na vojenské mise uskutečněné pod hlavičkou Berlín plus. Konkrétně budu zkoumat stav v této oblasti krátce po zavedení mechanismu a porovnávat jej se současným stavem, především z hlediska proměn významu těchto misí vůči jiným možnostem spolupráce EU – NATO. Poté se zaměřím na diskurz vedených debat na toto téma skrze analýzu výše popsaných zdrojů. Ke kompletní odpovědi

na moji výzkumnou otázku budu následně zkoumat současný směr Společné bezpečnostní a obranné politiky EU. Tak zjistím, zda je Berlín plus stále relevantním mechanismem pro spolupráci EU – NATO, a jaký jiný přístup jej popřípadě nahradil.

Základní charakteristika tématu

System Berlín plus je souborem dohod, které ve zkratce umožňují EU (respektive SBOP – Společné bezpečnostní a obranné politice EU) využívat některé vojenské prostředky a kapacity NATO pro své vlastní operace. Komplexní rámec tohoto vztahu byl uzavřen v březnu 2003. Kromě výše uvedeného mají tyto dohody posilovat spolupráci a upevňovat vztah obou organizací. Při projektování těchto dohod byl kladen důraz na zabránění duplicitního působení – to znamená, vyhnout se působení EU v těch krizích, kde se již angažuje NATO.

Mnou zvolené téma se bude zabývat analýzou okolností a vlivů, které vedly k tvorbě systému Berlín plus. Dále se bude věnovat výzkumu následného vývoje po uzavření Berlínu plus a jeho uvedení do praxe, konkrétně se zaměří na ty faktory, která vedly k proměně evropské úlohy ve vztahu k NATO a bezpečnosti jako takové, s čímž bude souviset i ověřování relevance systému Berlín plus a nalezení důkazu o jeho případném nahrazení jinou bezpečnostní strategií/konceptem.

Předpokládaná struktura práce

Úvod

- 1) Představení mechanismu Berlín plus
- 2) Jednání předcházející vzniku mechanismu Berlín plus
- 3) Využití mechanismu Berlín plus v praxi
- 4) Analýza mechanismu Berlín plus z hlediska jeho relevance v současné spolupráci EU – NATO
- 5) Aktuální tendence v současné spolupráci EU – NATO

Závěr

Základní literatura

Dokumenty dostupné z oficiálních internetových stránek EU, NATO a Ministerstva zahraničních věcí ČR

AGHNIASHVILI, Tinatin. Towards More Effective Cooperation? The Role of States in Shaping NATO-EU Interaction and Cooperation. *Connection*, vol. 15, no. 4, 2016, pp. 67–90. JSTOR, www.jstor.org/stable/26326460

Den Evropy: (zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie) : VI. mezinárodní vědecká konference 6.-7. května 2013. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, 2013. ISBN 978-80-7431-128-4.

EICHLER, Jan. Evropská bezpečnost 25 let po skončení studené války. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2016. ISBN 978-80-245-2171-8.

LACINA, Lubor, Petr STREJČEK a Petr BLÍŽKOVSKÝ. Učebnice evropské integrace. 4. přepracované a aktualizované vydání. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-104-9.

ZÁVĚŠICKÝ Jan, 2007. Ambice a schopnosti Evropské unie. Analýza vojenských operací na podporu míru. *Mezinárodní vztahy*. 02/2007, 31 - 59. ISSN 0323-1844